

Կովկասի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւն.
Վաղարշապատի ծիւղ.
№ 1.

ՎԻԱՍԱ

Ս. ԼՁՄԻԱՆՅԻՆ

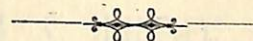
1914

20 MAR 2018

ՎԻՍՍԱ

գրք

ՇԱԿՈՒՆՏԱԼԱ

Պ. Է. ՖՈՒԿՈՒ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԱԶՍՏ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ
ՓՈԽԱԴՐԵՑ

ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴ. ՄԱՐՍՈՒԴԵԱՆՑ

ԷԶՄԻԱՇԻՆ

ԵԼԵԿՏՐԱՇԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՑ

1914

ՍԼՍՅՅԻՈՐԱՅ

Ամէն իրաւունք վերապահուած է

քարգմանչին:

ՆՈՒԷՐ

ԱԶՆԻԻ ԸՆԿԵՐԻՍ

ԱՐԺ. Տ. ՎԱՀԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅ

ԹԱԻԱՐԲԵԳԵԱՆՑԻՆ

Մ Վ.

ፎገሃበኩ ኮዐሀቶ

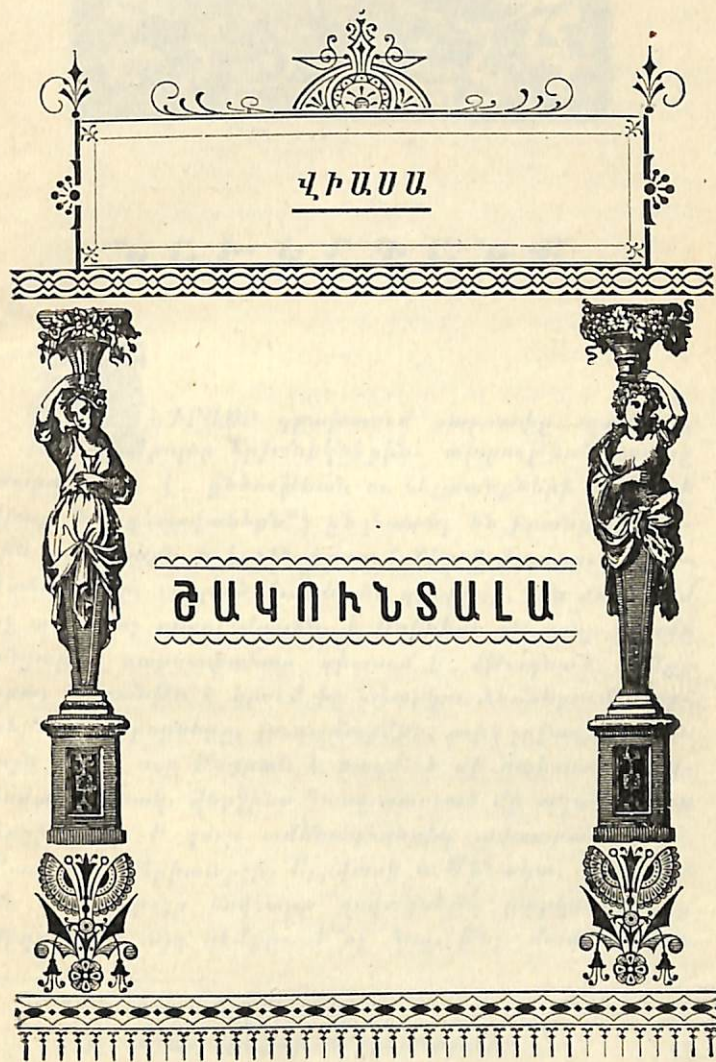

11-31324gs

Դ. դարից մինչեւ Բ.ից յետոյ Ա. դարի ժամանակամիջոցում ի մի հաւաքուած:

Երկրորդ «Շակունտալա» մի դրամն է, հիւսուած առաջինի վրայ: Հեղինակն է Կալիդասա Նշանաւոր քանաստեղծը (Բ.ից յետոյ Ե—Զ դար): Սոյն երկու «Շակունտալաների» միջեւ կան մի քանի տարբերութիւններ, որոնց վրայ աւելորդ ենք համարում առանձին կանգ առնել այստեղ: Մեր թարգմանութեամբ երկուսն էլ արդէն հայացած են: Մնում է դրամն «Շակունտալա»-յի հրատարակութիւնը, որ տեղի կ'ունենայ, հաւանօրէն, մօտ ապագայում:

Ներկայ պատմութեամբ թարգմանութիւնն եղած է, ինչպէս յիշատակուած է վերնագրի տակ, Քրանսերէն ազատ թարգմանութիւնից: Այնու ամենայնիւ, թարգմանութեան ընթացքում, իբրեւ հնդիկ գրականութեան փոքր ինչ ծանօթ, տեղ տեղ մի քանի մանր հատուածներ կարեւոր դատեցինք կրճատել, վստահ լինելով, որ մեր կրճատած մասերը Քրանսացի թարգմանչի, իբրեւ լուսաբանութիւն, աւելացրածներից են:

Ն Ա Խ Ե Ր Գ Ա Ն Ք

ՆԴՐԱՅԻ դրախտում սարսափը պատել է բոլոր երջանիկներին. տխրութեան ամպը տարածուած է ցնծութեան ու հեշտանքների օթեանի վրայ. Գանդհարվաներն*) ընդհատել են իրանց երկնային նուագներն և էլ չեն երգում Տիրոջ փառքը. յաւերժահարսերը, տխրած, նստել են գլխիկոր, չեն մտածում ոչ պարի ոչ սիրոյ մասին, և Ոգիների թեւաւոր երամը անշարժ, սարսափահար դիտում է մթազնած դէմքը նրան, որ շանթն է կրում իր ահարկու ձեռներում: Սըրբերն ու հերոսները, լուսամարմին, լուիկ շրջապատել են այն գահը, ուր Խնդրան է բազմած մի սպիտակ ամպհովանու տակ, վերջինս հաստատուած մի ալեանազարդ ձողի վրայ: Ի զուր ամենագեղեցիկ ափսարաններ**), Բամբհա, Գհրիտաքշի, Ուրվասի և Մենակա, շարժում են անուշաբոյր հովհարը զովացնելու բարկութիւնից վրդովուած այդ դէմքը: Ի՞նչ հոգ, ի՞նչ մտածութիւն

*) Երկնային երաժիշտներ.

**) Ինդրայի դրախտի յաւերժահարսերը.

կարող էր խռովել արդեօք մի աստուածային էակի մեծափառ զուարթութիւնը:

Յանկարծ կարծես երազից է զարթնում Խոզրան. կանչում է Մենակային, յաւերժահարսերի մէջ ամենից նշանաւորին. ամէնքն ուշադիր ականջ են դնում: Աստուածն է խօսում.

«Լսիր,—ասում է,—կառուսիկի գետի ավին կայ մի ճգնարան և այնտեղ ապրում է Վիսվամիտրա անուն մի ճգնաւոր, որ ժամանակով դաստիարակն ու խորհրդականն էր Բամայի. այդ ճգնաւորն ինձ հանգիստ չի տալիս: Ո՞վ կարող է երաշխաւորել, որ նա, իր խստամբեր ճգնութեանց շնորհիւ, չպիտի յաջողի գահընկէց անել ինձ և իմ տեղս բռնել: Դու միայն, Մենակա, դժ կարող ես փրկել ինձ մի այսպիսի վտանգից: Դու որ քո գեղեցկութեամբ բոլոր ընկերունիներիդ գերազանցում ես, իջիր երկիր, և այս ճգնաւորի առաքինութիւնները խաբխալելու համար գործ դիր Բրահմայի քեզ տուած բոլոր զէնքերը,—գգուիչ ձայնդ, խռովող նայուածքդ, խորամանկ ժպիտդ, գրգռիչ շարժ ու ձևերդ. ոչինչ մի խնայիր, սիրելիս, դու պիտի յաղթես նրան—նա դեռ փորձութեան բնաւ ենթարկուած չէ,— և ես վախի տեղ չպիտի ունենամ այլևս»:

Հասարակ մահկանացուների նման, յաւերժահարսերն ևս իրանց հրապոյրների մասին լաւ կարծիք ունին. և սակայն Մենական երկչոտութեամբ պատասխանում է.

«Ո՛հ, Տէր, ի՜նչ դժուար յանձնարարութիւն ես վստահանում ինձ: Ի՞նչպէս ենթարկեմ ինձ մի

այնպիսի Մռնիխ*), որից դու ինքդ ես զարհուրում մինչ այն աստիճան, որ անտեսանելի լինելու համար Սոման**) խմեցիր: Կարծում ես ուրեմն, որ գեղեցկութիւնս իր ֆլասակար ներգործութիւնը չպիտի անէ այդ անարատ և հզօր ճգնաւորի վրայ, որ իր լոգանքի համար մի անագին գետ բխեցրեց. մի ճգնաւորի, որ երկիրը դադարեցրեց ոտքի մի հարուածով և որի ձեռը շատ հեշտութեամբ ջարդուվողը էր անելու բարձրագագաթ Մերու Լեռը: Հաւատացած եղիր, Տէր, որ իմ այդ յանդուգն քայլը շատ անողորմ կերպով պիտի պատժուի և խեղճ յաւերժահարսս ոչնչացուելու հմ նրա բարկութեան կրակից»:

Այս խօսքերի վրայ Խոզրայի ճակատը մթագնում է և մատերը, որոնք շանթն են հուպ տալիս, շարժում են ջղաձգօրէն: Մենական, ոտից գլուխ գողալով, յարում է.

«Հոգ չէ, Տէր, քանի որ հրամայում ես, իմ պարտքն է հնազանդել: Միայն խնդրում եմ, ինձ չլքանես. երկնքի բարձրութիւնից պաշտպանիր ինձ երկրի վրայ. տուր ինձ ուղեկիցներ, որոնք, եթէ հարկ լինի, ինձ օգնեն ու պաշտպանեն: Այնպէս արա, որ, երբ մօտենամ ճգնաւորին, մի մեղմ քամի փչէ շրջակայ պուրակներից. որ Վայուն***) աննկատելի կերպով բարձ-

*) Միայնակեացներ. որոնք անձնատուր լինելով ինքնամփոփման ու ապաշխարութեան՝ ձեռք էին բերում այդպիսով գերբնական ոյժ ո՛չ միայն հասարակ մահկանացուներին յաղթելու, այլ և աստուածներին:

**) Սոմա—նուիրագործուած հեղուկ.

***) Քամիների աստուած.

րացնէ պարեգօտիս ծալքերը, և Կաման*) միայնակեացի ականջին փսփսայ հրապուրիչ խօսքեր: Յաղթելու համար ես պէտք ունիմ ամենից առաջ ճարտարու եռանդուն աջակիցների:

Այսքան բնական մի խնդրանք կարող էր մերժել ինդրայի կողմից: Այս հղօր աստծու սարսափները թող ձեզ չզարմացնեն. նա մին է այն աստուածութիւններից, որոնք ենթակայ են հոգեփոխութեան և որոնց փառքը նսեմացնում են մահկանացուներին առաքինութիւնները: Միայն թէ նրա վստահութիւնը մեծ էր սիրային խնդիրներում իր փորձառութեամբ ծանօթ սոյն Ափսարայի տաղանդի վրայ, որով և Մեհակայի խօսքերն իսկոյն հանդարտեցրին նրան: Ուրախութիւնն ու ցնծութիւնը կրկին տիրեցին Սվարգայում**): պարելով ու երգելով տօնուկեց չքնաղ յաւերժահարսի մօտալուտ յաղթանակը:

Մենական իր նախնական բոլոր պատրաստութիւնները տեսաւ մեկնելու համար: Նախ ընդունեց մի լոգանք երկնային սպեղանիներով բուրուճմաւէտ. ապա գլուխը զարդարեց դրախտի պարտէզներում փթթած ծաղիկների փունջերով ու հագաւ իր ամենափայլուն շրջագգեստը և, առանց այլևս ժամանակ կորցնելու, ճանապարհ ընկաւ ինդրայի կառապան Մատալիի առաջնորդութեամբ: Չարաճճի Կաման ու Վայուն, իրանց յանձնարարուած դերի վրայ ուրախ, խայտալով հետևում էին կառքին, որ ճեղքում էր ամպերն ու հա-

*) Սիրոյ աստուած.

**) Երկինք.

լածում մութը: Ոչ լուսին ոչ արեւ չէին լուսաւորում միջոցը, որի համար հէնց այս գերերջանիկ մարմինների փայլն էլ բաւական էր: Ամպամած եթերում անվերջ փոթորիկ էր. որոտը թնդում էր, շանթը բոցավառ զիգագներ էր գծում և փայլակներն անընդհատ իրար էին յաջորդում: Ահարկու թաթառներ, խտաշունչ ամպրոպներ, դժնդակ շաչիւններով, սուզւում էին անվերջ խաւարի գիրկը: Ստորին կարգի աստուածութիւններից թևատարած վիթխարի Գարուդաները, հրաշունչ, հրաբերան Նագասները, կարմրաբիւր չարագործ Բաքշասները*) խումբ խումբ հաւաքւում էին մեր ուղեւորների ճանապարհի վրայ: Անցնողները թէև անմահներ, բայց իրանց շուրջը մի տեսակ ահ ու սարսափ էին սփռում: Բարեբախտաբար ուղեւորութիւնը կարճ տեւեց և լուսնակն հազիւ էր դուրս եկել, երբ երկնային կառքը հասաւ ճգնաբանի մօտերը:

Ինդրան շատ լաւ էր ընտրել ժամը: Ոչինչ աւելի նպաստաւոր չէր այն խաղի համար որ խաղացուելու էր մի ճգնաւորի և մի այդպիսի պերճաշուք յաւերժահարսի միջև քան գարնանային այդ իրիկունը, ուր ծառերից ծաղիկները թափւում էին որպէս հոտաւէտ անձրև, ուր օդը կատաղի հոսանքներից յագեցած՝ մեղկացնում էր ամենահոգեկու կամքերն անգամ, և ուր ամէնքը, սկսած պուրակում թառած Կոկիլայից**) մինչև խոտի տակ բոյն դրած ծղրիթը՝ զարնան դարձն-

*) Անգղեր, օճեր եւ դեւեր:

1) Հնդկական սոխակ:

էին երգում: Միայն ճգնաւորն էր անտարբեր տիեզերական խնդութեան հանդէպ: Նա, ինչպէս ամէն իրիկուն, նոր էր ենթարկել իրան ինքնաշարժարման: Զերմեռանդ ապաշխարութեամբ մեղքը քաւելուց յետոյ սուրբը ծալապատիկ նստած էր քարայրի դրանը՝ խորասուզուած յափշտակութեան ու աղօթքի մէջ, երբ յանկարծ երևաց Մենական հարևան անտառից, և առանց այլևայլի սկսեց ուղղակի մին այն պարերից, որոնք այնքան գնահատուած են երկնաբնականների կողմից. վաւաշոտ թիթեռնիկի նման թռուրդում էր մարգագետնի երեսին, մերթ նուազուն ու կրքոտ, մերթ անպէս աշխոյժ ու թեթև, որ ապարանջաններն ու մանեակներն էին երբեք չէին լսել ու թեքի վրայ՝ դայլայլով թռչունների նման մի շողակ հանելով: Զմեռ աշխատանք: Միայնակեացի նայուածքը, յառած միայն մի կէտի վրայ, ոչինչ չէր տեսնում*): Ժամանակ էր որ հանդէս գային մեր երկու չարաճճիները. այդպէս էլ եղաւ: Նախ քամին սկսաւ փչել աննկատելի կերպով: Զեփեռնի մեղմ շունչը վեր էր բարձրացնում սպիտակ պարեգօտի ծալքերը՝ հրեան հանելով երկու ողորկ սիւներ, որոնք, բանանի բնի նման, կրում էին այս չքնաղ մարմինը:

Կաման թեքում է դէպի միայնակեացը: «Տես— փափսում է չարաճճի աստուածը,— այս անամօթը յաւակնութիւնն ունի քեզ հրապուրելու. դու կարող ես համարձակ նայել նրան. միթէ քո առաքելութիւնն անդրդուելի չէ»:

*) Հնդկ ճգնաւորները աղօթելիս միայն մի կէտի վրայ պարտաւոր են սեւեռել իրանց նայուածքը, որպէս զի միտքը ուրիշ բանով չզբաղուի:

Անապատականն այս նենգամիտ հաւաստիացման վրայ՝ մի ակնարկ է ձգում դէպի այն կողմը: Սխալում է. այդօրինակ տեսարանները վտանգաւոր են թէկուզ ապաշխարանքից արիւնը սառած մի ճգնաւորի համար. ըստ երևութին զսպուած բնութիւնը աւելի հրամայողաբար է զարթնում: Վիսվամիտրան կարող է չտեսնել Մենակայի, երիտասարդութեան բոլոր դանձերով զարդարուած այս յաւերժահարսի, գեղեցկութիւնը քամու դէմ մղած իր կռուի մէջ: Գիրուկ պարանոցը, սէգ կուրծքը, հեշտաւէտ իրանները մերթ բարձրանում մերթ ուղղում են գրգռիչ նազանքներով: Խորամանկ յաւերժահարսը որպէս թէ ուզում է շրերը վրայ բերել, այն ինչ աւելի է քամուն տալիս, և նրա մէն մի շարժումով մի նոր փայլ է հանդէս բերում:

Ճգնաւորի աղօթքը կանգ առաւ. աչքն անթարթ հետևում են այս վերին աստիճանի գրաւիչ տեսարանին: Քամին՝ մի վերջին շնչով՝ դէն է ձգում Մենակայի պարեգօտը և նրան թռչտել է տալիս մարգագետնի վրայ: Այս վերջին հարուածն էր անօրինակ այս կռուի մէջ, ուր երկու հակառակորդներն իրար լաւ էին գտել: Յաւերժահարսն հանդէս է գալիս առանց քողի, իր չնաշխարհիկ գեղեցկութեան ամբողջ փայլով: Որպէս թէ խիստ դժգոհ պատահած արկածից՝ ողջախոհ մարդու շփոթութեամբ՝ սկսում է թեթև շղարշի հտակից վազել, որ սակայն միշտ խոյս է տալիս նրանից ամէն անգամ, երբ նա ձեռը տանում է բռնելու: Վերջացաւ. Կաման ու Վայուն կարող են իրար աջութիւն շնորհաւորել. մի բոպէի փորձութիւնը բաւական էր ջնջելու մի ամբողջ ճգնագգեաց կեանք: Այի-

սարան, ճիշտ է, իր շրջազգեստը բռնեց, բայց, աւանդ, շատ ուշ. սրբի առաքինութիւնն արդէն տեղի էր տուել: Մի ուժգին շարժումով նա սեղմում է իր կրծքին անմահի փափուկ մարմինը. առնում է նրան իր բազուկներին մէջ և զետեղում մամուռէ անկողնի վրայ, որ վկայ էր այնքան ինքնամոռացութեան: Այս անգամ այլևս տառապանքի հառաչներ չէր որ արձակում էր նա և որոնց արձագանգ էր տուել միշտ քարայրը:

Մենակայի ուղածն ուրիշ բան չէր բայց եթէ պատասխանել իր առաջ բերած անոյշ գրգիռներին: Սէրն իր վրէժը լուծեց միայնակեացից. զգաստութեան յարկը դարձաւ ցնորքների օթեան և շաքաթները սահեցան մի օրից աւելի արագ: Շատ չանցած՝ Մենական նկատեց, որ իր ծոցում կրում է ճգնաւորական դիւրաբեկութեան կենդանի ապացոյցը:—Խնդրայի կամքը կատարուած էր:

Երբ երկունքի ժամը մօտեցաւ, յաւերժահարսն անգթօրէն թողեց միայնակեացին իր խղճի խայթի հետ և ինքն առանձնացաւ. Մալինի գետի ափերը: Այս այն գետն է, որ, ըստ աւանդութեան, ոռոգում է Հիմալայայի հովիտներից մէկը: Այնտեղ կեանք տուաւ մի փոքրիկ չքնաղ աղջկան: Դրանից յետոյ Մենական իրաւունք չունէր այլևս յապաղելու երկրի վրայ: Մի անողոր օրէնք պարտաւորում է յաւերժահարսներին վերադառնալ երկինք, հէնց որ աշխարհ են բերում մահկանացուների հետ ունեցած իրանց սիրոյ պտուղը: Յաւերժահարսն ուզում է հեռանալ, սակայն երախայի փոքրիկ մատները մնում են կառչած նրա զգեստներին, թոյլ չտալու համար որ մեկնի: Փոքրիկը ժպտում է

և կարծես պաշտանութիւն է խնդրում մօրից: Ափսարայի աչքից մի շիթ արցունք կաթում է մանկան ճակտի վրայ: Ո՛րպիսի անգթութիւն մեկնել հեռանալ՝ թողնելով աղջկանը միայնակ այդ անապատում, ձգուած զազանների յօշոտիչ ժանիքների առաջ: Նա մի յուսահատական ակնարկ է ձգում դէպի երկինք. կարծես այդ բոպէին կամովին մոռանալիս լինէր իր անմահ լինելը և յիշէր միայն, որ մայր է: Բայց անողոր աստուածների կամքն է, որ հեռանայ: Մենական մեղմով հանում է շրջազգեստն ու, արցունքը աչքին, խոյս է տալիս՝ առանց համարձակելու նոյնիսկ գլուխը ետ շուռ տալ: Արդեօք երկնային շնորհաւորութիւնները մոռացնելու են նրա կորուստը: Այսքանը յայտնի է, որ Խնդրան՝ գթալով նորածին էակի վրայ, որ անմեղ անմեղ խայտում էր, ջրերի ափին, մի ծաղկեայ անկողնի վրայ, նրան առաւ իր հովանաւորութեան տակ: Մօտենում են մի խումբ մաստենի շակունտաներ*): Բայց, ի՞նչ հրաշք, ո՛չ միայն չեն վաւորում նրան, այլ և պաշտպանում էլ են անտառի առիւծների դէմ:

Ժամանակ յետոյ, իր առաքինութիւններով հռչակուած մի ճգնաւոր, Կանվա անուանով, գալիս է լողանալու Մալինի գետում և տեսնում է մի փոքրիկ էակ գետափին լքուած: Գլխոտ անապատականը առանց բոպէ կորցնելու գրկում է մանկան և տանում իր հետ

*) Շակունտա հնդկերէն նշանակում է առհասարակ մի որ եւ է մնծ Թուշուն, ինչպէս, օրինակ, անդր. իսկ Շակունտալա՝ այդպիսի Թուշուններից հովանաւորուած:

վանք: Հօր պէս խնամում, դաստիարակում է նրան և անուանում Շակունատալա ի յիշատակ այն թռչունների, որոնք մի ժամանակ պաշտպանում էին նրան: Շակունատալան մեծանում է վանքում թարմ ու անարատ, հեռու արտաքին աշխարհից, նման մի տունկի՝ որ աճում է անտառների ստուերում:

ԺԱՄԱՆԱԿՈՎ Հնդկաստանում կար Պուրուի*) շառաւիղներից մէկը Դուշմանտա անունով, մեծագոր տէրը աշխարհի մի մասի: Նրա պետութեան սահմաններն հասնում էին մինչև ովկիանոսի ափերը: Նրա օրհնեալ գայլսոնի տակ ամէնքն երջանիկ էին: Մարդիկ վայելում էին երջանկութիւնը պարտաճանաչութեամբ: Բրահմաններն իրանց պաշտօնն էին կատարում խղճի մտօք և, սուտն ինչ բան է, չգիտէին: Ինդրան ժամանակին հոսում էր անձրևն երկրի վրայ. պտուղներն համեղ էին և զաշտերը՝ արջառներով հարուստ:

Թագաւորն՝ իր թշնամիներին նուաճած՝ անձնատուր էր եղել որսի, այլևս ոչ թէ մարդկանց էր պատերազմ յայտարարում այլ անասուններին: Քաջ մարմ-

*) Կլուխ մի արքայական տան, որ իր ծագումը Լուսնի Աստծուց էր համարում:

նամարդ էր, այն պէս ոչ ոք չէր կարող աւելի աջողութեամբ գործածել աղեղ, նիզակ կամ լախտ:

Մի օր մեծ շքով դուրս եկաւ Հաստինապուրա*) մայրաքաղաքից դէպի Հիմալայի սարահարթերը ծածկող անտառները որսի: Նրան հետեւում էին իր բոլոր պալատականներն, սկսած տան քրմից մինչև ծաղրածուն, իսկ երկու կողմից գնում էին եավանիւններն**) ու բազմաթիւ ձիաւորներ. թագաւորն առաջանում էր սիգապանծ փողերի ու թմբուկների որոտի միջով, բազմած մի պերճազարդ փղի վրայ: Կանայք, տանիքներում կանգնած, դիտում էին անցքը. նա թւում էր նրանց աչքին կենդանի պատկերն այն Աստծու, որ իր ձեռին շանթն է կրում: «Ո՞ւր մնացին,— աղաղակում էին դրանք,— թշնամիները, որոնք սրա անպարտելի բազկի ոյժն էին փորձում»: Եւ բոլորն, հիացումից, ծաղիկներ էին շաղ տալիս հերոսի գլխին: Դրմբ, մարտիկներ, վաճառականներ ու ծառաներ, բոլորն հետեւում էին շքախմբին՝ ցնծութեան աղաղակներ արձակելով ու լիաբերան օրհներով որսորդ արքային:

Վերջապէս բազմութիւնը ցրուեց, երբ թագաւորն իր շքախմբի հետ մտաւ մի այնպիսի խիտ անտառ, ուր արևի ճառագայթներն անկարող էին թափանցել: Այնտեղ դալարիքն անգամ մութ գոյն ունէր. հողը ծածկուած էր փուլ եկած ժայռերի բեկորներով. անկերպարան քառս, աւերակ բնակավայր, որից խոյս էր տուել մարդ արարածը և միայն դադաններն էին առ-

*) «Փղերի քաղաք», հին Գեհլի քաղաքը:

**) Օտարազգի ստրկուհիներ:

բացել նրան: Խուլ մոռնչներով այնտեղ օդը թնդանում էին արջերը, առիւծներն, ընձառիւծներն ու շնագայլերը:

Դուշմանտան, իր խմբին քաջութեան օրինակ տալու համար, առաջ է նետւում տակն ու վրայ անելու երէնների որջերը: Մէկ կողմից նետերով տապալում է երկչոտներին, որ հեռու են փախչում, միւս կողմից՝ նիզակահար է անում յանդուգներին, որ համարձակում են մօտ գնալ: Նրա հարուածներից ոչ չորքոտանիներն են զերծ մնում ոչ թռչունները: Գաղանները խումբ խումբ արիւնաշաղ փռւում են խոնաւ մամուռի վրայ: Ոմանք էլ փախուստ են տալիս խելացնոր, վիրաւորուած մահացու կերպով և շատ չանցած ընկնում են տանջանքից կամ յոգնութիւնից ուժասպառ: Վայրի փղերը վազում են անտառի միջով կատաղի մոռնչներ արձակելով: Արծիւներն ու անգղերը, հէնց թռած միջոցին էին նետահար լինում և իրանք իրանց վրայ պտուակելով թաւալգլոր ընկնում գետին: Իրանց պետին նմանելու նախանաձախները՝ պալատականներն ամէն կողմից սլաքները կարկուտի նման էին տեղում: Կարծես գարնան տեղատարափ անձրև լինէր: Ամենից քարասիրտն անգամ չէր կարող չյուզուել այս կոտորածից:

Սակայն վերջապէս քաղցն ու ծարաւն սկսան նեղել որսորդներին: Ծաղրածուն չէր ծածկում իր դրժգոհութիւնը:

«Հրաշալի՜ արհեստ,— ասում էր,— երբ մարդ ընկեր է դառնում մի որսամուլ թագաւորի: Այս էլ կեանք է, դիշեր ցերեկ մեխուած մնաւ ձիւ վրայ, վաղիր ան-

տառի մէկ ծայրից միւսը՝ հալածելու համար մի եղնիկ կամ մի վարազ. ծարաւդ կտրիր հեղեղի պղտոր ջրից: Ծառերի տերեւներով լիքը. ժամանակին հաց մի ուտի, ուտելիս էլ կիսախաշ միս կեր...: Ես հիւանդ վէր կ'ընկնիմ, եթէ Օգոստոսփառ բարեկամս չխղճայ ինձ»:

Այս խօսքերից առնուող չկայ: Իրանց վեհապետին զուարճացնելու պաշտօն ունեցող այս կարգի յիմարները պատժից ազատ են, և նրանք այնքան խելք ունին, որ գիտեն, թէ ինչպէս պիտի կատարեն իրանց պարտականութիւնները: Ամէն կողմից շտապում են գոհացում տալ Մարգարայի պահանջներին. երկու թղենու փայտ իրար շփելով կրակ են պատրաստում և միւսը խորովում են թեթ կրակի վրայ: Խումբը շարւում է կրակի շուրջը՝ վերջ տալու ստամոքսի պահանջներին և յետոյ գէթ մի քանի ժամ հանգիստ առնելու, որին այնքան կարիք ունին: Թագաւորը սակայն, մըղուած որսի տենչից, թէ մարդկանց թէ ձիերին թողնում է անտառում և միայնակ ընկնում է մի սև եղնիկի ետեւից՝ առանց նկատելու իր կտրած տարածութիւնը:

Տեսարանը, կարծես կախարդական մի հարուածով, կերպարանափոխ է լինում, փշալից անտառին յաջորդում են թաւուտ պուրակներ, ուր գգուիչ զեփիւռն անցնում է խայտալով. զմրուխտ մարմանդներից ցայտում են վճիտ, կենդանի աղբիւրներ. ծառերը, երփներանգ ծաղիկներով զարդարուն, կըլում են պտուղների տակ. բաղեղները հովանոցների շուրջն այնպէս խիտ փաթաթուած են, որ աչքը ներս թափանցել չի կարող. կապիկները, ուրախութիւնից արըշիւ, ինչպէս

և արջուկները, խայտալով մագլցում են ճիւղերն ի վեր. մեղուները բզկում են. հազարաւոր թռչուններ երգում են հովանոցների ծածկի տակ և, ջինջ լճերի ափին, երփնագեղ վզերով սիրամարգներն են սիգածեմ ման գալիս: Մալինի գետակը, մի արծաթեայ հեղուկ գօտով, շրջապատում է այս պարտէզները, որոնց գեղեցկութիւնն յիշեցնում է Իսդրայի դրախտը: Ի՞նչ աւելի քաղցր վայելք աչքի համար քան դիտել այս ծառաստանը, ուր ձգնաւորներ են ապրում: Այնտեղ անդադար բարձրանում է զոհերի ծուխը և հնչում են երգի ու օրհնութեան ներդաշնակ ելեէջներ: Իրանց ցանկութիւնները զսպած Րիշիներ, հմուտ վեղայի գիտութեան, զբաղուած են դաւանական մեկնաբանութեամբ. ամէն կողմից լսում են վիճաբանութեանց ձայներ: Այս հարցերն, ի հարկէ, թագաւորին չեն էլ հետաքրքրում, և նա լարում է աղեղը շնչասպառ եղած եղնիկի վրայ: Երկու ձգնաւոր վազում են դէպի որսորդը՝ պաղատելով, որ խնայէ նուիրական անտառում, մենակեացների հովանու տակ ապրող այս սիրուն կենդանուն: Նրանք հաղորդում են Դուշմանտային, որ միաբանութեան գլուխը կանվան է, Կասիապայի որդին: Թագաւորն յայտնում է, որ, առիթից օգտուելով, ուզում է իր յարգանքի հաւաստին ցոյց տալ տարիներից ի վեր ապաշխարութեան զանձովն հարստացած այդ անբիծ անապատականին:

Բոցակէզ արեն արդէն սկսում է թեքուել դէպի հորիզոնը. այս այն ժամն է, երբ մարդիկ յոգնութիւնից դադար են առնում: Ահա և Կանվայի մենաստանը, ծառերի տակ դէս ու դէն ցանուցիւր խոզանայարկ

խղիկների մէջտեղ: Դուշմանտան պատրաստում է մտնել այնտեղ, երբ լսում է թարմ ձայներ մօտակայ անտառակից նորաբաց յասմիկների ետևից:

Մեր հերոսը, հետաքրքրութիւնից, մեղմով դէն է տանում դալարահիւս վարագոյրը և տեսնում է երեք դեռատի աղջիկներ, որոնք, ցնցուղը ձեռներին, ծառերի արմատներն են ջրում: Նրեքն էլ հագած են կեղևեայ կոշտ զգեստներ, անապատական կանանց նման: Բայց միթէ տասնըջորս տարեկան հնդկուհին, իր կեանքի գարնան մէջ, պէտք ունի զարդ ու զարդարանքի: Նրեք ընկերուհիների մտքովն անգամ չի անցնում, որ այդ պահուն մի ականաւոր այցելու լրտեսում է իրանց, դրա համար էլ շաղակրատում են մի շնորհագեղ անփութութեամբ: Նրանցից մին միամտաբար զանգատում է, որ պարեգօտը շատ պինդ է կապած և նեղում է: «Շակունտալա, — պատասխանում է ընկերուհիներից մին, — մեղաւորը պարեգօտդ չէ, այլ երիտասարդութիւնդ, որ օրէցօր ուռեցնում է կուրծքդ»: Եւ մի արագ շարժումով թուլացնում է պինդ կապերը: Թագաւորը, շատ պարզ է, ոչինչ բաց չի թողնում այս զուարճախօսութիւններից և անթարթ նայում է նրան միայն, որի անունն, ինչպէս այս բուսական ասացիւնք, Շակունտալա էր: Նա գեղեցիկ է որպէս գեղեցկութիւնն ինքը. այս անբիծ, գեղաժպիտ, սեւաչեայ կոյսի մօտ նսեմանում են իր ընկերուհիները: Ո՞վ կ'ասէ թէ ճգնաւորի աղջիկ է: Իր հագած բիրտ շորերի մէջ անմահի նման է երևում. կարծես Շրին*)

*) Շրին կամ Լաքշմի, բախտի աստուածուհի:

ինքը լինէր երկիր իջած մարդկանց հրապուրելու համար:

Դուշմանտան էլ հէնց այդ էր ասում: Յանկարծ Շակունտալան իրար է անցնում և, երկիւղի ճիչեր արձակելով, վազում. մի ժպիրճ մեղու ուզում է անպատճառ թառել օրիորդի չքնաղ դէմքին: Երկու ընկերուհիներն, հանաքով, խորհուրդ են տալիս օգնութեան կանչել Դուշմանտային, որի պաշտպանութեան տակ են գտնւում վանքի անտառակները:

Գեղեցիկ առիթ իրան ցոյց տալու համար: Թագաւորն այլ ևս չի դիմանում: Դուրս գալով իր դիրքից՝ առաջանում է դէպի չնաշխարհիկ խումբը և ներկայանում է որպէս մեծ թագաւորի մարդկանցից մին, որ անցնելով այդ կողմից՝ ուղեցել է այցելել սրբաւրօն Կանվային:

Աղջիկները ցոյց են տալիս բարձրաստիճան հիւրին պարտ ու պատշաճ մեծարանք. նախ՝ ջուր են բերում ոտները լուանալու, յետոյ՝ բրնձից, պտուղներից ու կաթից պատրաստած ապուր են տալիս: Ապա յայտնում են, որ Կանվան գնացել է անտառ՝ աստուածներին զոհ մատուցանելու և շուտով կը վերադառնայ. թող ուրեմն պատուական հիւրը բարեհաճի ներողամիտ լինել և հանգիստ առնել այս մամոնէ նստարանի վրայ, ծառերի հովանու տակ:

Թագաւորի ուզածն էլ հէնց այդ է. այս բուսական նրան հետաքրքրողը ճգնաւորները չեն: Շակունտալան, կաս կարմիր կտրած, հեռու քաշուել է ձևացնում, գուշակելով, կարծես, այն զգացումները, որոնց պատճառը

ինքն է, մինչ թագաւորը խօսքի է բռնուում նրա ընկերուհիների հետ և հարցնում նրանց.

«Ինչո՞ւ ձեր այս չքնաղ ընկերուհին աշխարհից այսպէս հեռու է ապրում, անտառի խորերում: — Մի՞թէ կարող է նա սերած լինել մի ձգնաւորից, որ հրաժարուած է աշխարհային կրքերից»:

Այս օրիորդները պատասխանելու համար նազանել չգիտեն. իսկոյն պատմում են թագաւորին, որ իրանց ընկերուհին «վանահօր հոգեդուստրն է և ոչ հարազատ աղջիկը նա պտուղն է մի այլ անպատականի և յաւերժահարսի սիրոյ: Ժամանակով Աստուածներն երկիւղ կրելով վիսվամիտրա միայնակեացի խնստակրօն ձգնութիւններից՝ դարնան սկսելու հետ՝ ուղարկեցին նրա մօտ չքնաղագեղ Մենակային...»

Այլ ևս, ամօթդածութիւնից, շարունակել չեն կարողանում: Դուշմանտան նրբամտաբար խնայում է պատմութեան վերջը այս դեռատի խելառներից: «Շարունակութիւնն հասկանալի է, — ասում է ժպտելով, — յաւերժահարսերի արածը միշտ այդ է»: Այս բոլորն իսկապէս այնքան յափշտակիչ էր թագաւորի համար, որ նա ուրախութեամբ յանձն կ'առնէր ամբողջ օրն այս չքնաղ ընկերութեան մէջ անցկացնել, եթէ յանկարծ մի մեծ աղմուկ չլսուէր հեռուից: Արքայական շքախմբի մարդիկը, իրանց տիրոջ բացակայութեան վրայ մտառանջ, դուրս են գալիս որոնելու նրան և թափուում են նուիրական անտառը:

Դուշմանտան չի ուզում իր հով լինելն յայտնել. իսկոյն հրաժեշտ է տալիս երեք ընկերուհիներին: Միայն Շակունտալան է որ լռում է, երբ ընկերուհիները

խնդրում են թագաւորին շուտով նորից այցելել վանքէ-Բայց ինչքան չլինի յաւերժահարսի աղջիկ է. այս անիւրաւը, որի նուրբ յօնքերը կարծես մի մի աղեղ լինէին և որ քիչ առաջ որպէս թէ շտապում էր խոյստալ անտառակից, այժմ, ընդհանառակն, ընկերուհիների ետև կանգնած, գնալ չի ուզում. այնպէս է ձևացնում, իբր թէ զգեստը անցել է մի աշօկայի ճիւղին և, շուռ գալով, մի քաղցր անկարկ է ձգում թագաւորի վրայ: Մեր հերոսը, արբշիւ, հեռանում է: Մի երկչոտ աղջիկ նուաճեց սիրտը նրա, որ տիրել էր երկրադնդի կէսին:

Այժմ Դուշմանտայի սրտովը չէ իսկոյն Հաստինապուրա վերադառնալ: Նա իրան հետևող գնդին հրամայում է բանակ դնել մենաստանի շուրջը. որսորդի աղեղն առ ժամանակ դադար է առնում, այնպէս որ առիւծներն ու եղնիկները կարող են աներկիւղ զրօսնել: Պուրուեան դարմի ներկայացուցիչն անձնատուր է լինում այն բոլոր քաղցր անմտութիւններին, որոնք յատուկ են սիրահարներին: Մերթ, ջրի եզերքին առանձին ման գալիս, աշխատում է այնքան առաջ գնալ, որ տեսնէ սիրելուհու հիւզակը. մերթ, իբրև մտերմի, իր ծաղրածու Մադհավայի առաջ է բաց անում սիրտը.

«Դու դեռ չգիտես, հրն է աշխարհի վրայ ամենագեղեցիկ բանը. որովհետև չես տեսել»: Եւ, խանդավառ, սկսում է նկարագրել այն կատարելութիւնները, որոնք շլացրել են իր աչքը.

«Ծագիկ, որ դեռ չի հոտոտուած. քնքոյշ կոկոն, որ դեռ ոչ մի եղունգ պոկ չի տուած, անաղարտ մարգարիտ, նոր մեղր, որի համը դեռ չի առնուած. հիվ է

լինելու այն երջանիկը, որ բախտը տալու է սրան»:

Բայց երբ են պալատականները բարի խորհուրդ տուել իրանց վեհապետներին: Մադհավան, որ քաղաքներից հեռանալու սէր չունի, շնորհաւորում է թագաւորին, որ ինքնաշարժարման նուիրուած անտառը դուարճալի զբօսավայրի վերածեց և յորդորում է երես չթեքել բախտից, այլ աշխատել տիրանալ գեղեցկուհուն, քանի գեռ նա ինգուղիի իւղով գլուխն օծող*) որ և է ճգնաւորի սեփականութիւնը չի դառած:

Դուշմանտան, ինչպէս առհասարակ ամէն անկեղծ սիրահար, երկչոտ էր և փափկանկատ. նա չէր համարձակում հաւատալ, որ իր սիրոյ փոխարէն սէր կը գտնէ: Զնայած Շակունտալայի վերջին նայուածքը խրախուսիչ էր, բայց էլի վարանում է, վաճառ վերադառնայ թէ չէ:

Այդ միջոցներին բանակատեղին են հասնում երկու տարբեր պատգամաւորներ. նախ՝ մի զօրապետ, մայր թագուհու կողմից ուղարկուած, գալիս է յիշեցնելու թագաւորին, որ շուտով մայրաքաղաքում տեղի է ունենալու մի կրօնական արարողութիւն, ուր թագաւորի ներկայութիւնն անհրաժեշտ է: Երկրորդը՝ հետեւեալ խոնարհ աղերսանքն է, որ երկու Րիշի ներկայացնում են միապետին: Գերերջանիկ Կանվան գնացել է ուխտի. չար ոգիներն, օգուտ քաղելով նրա բացակայութիւնից, խանգարում են ծէսերն ու, գիշերները, ահաբեկում են վաճառ բնակիչներին: Արդ

*) Անտաբակոյս գլուխը միջատների խայթուածքից ղերծ պահելու համար:

պաղատում են լուսնադարմ արքային պաշտպան կանգնել երկիւղած մենաստանին և գալ մի քանի գիշեր այնտեղ անցկացնել:

Թէ ինչ ընտրութիւն էր անելու Դուշմանտան իր մօր ցանկութեան և վանականների հրաւերի միջև, դժուար չէ գուշակել: Ծաղրածու Մադհավային ուղարկելու է թագուհու մօտ ներում խնդրելու վեհապետի բացակայութեան համար, իսկ ինքն շտապելու է վաճառ հրճուելով որ առիթ ունեցաւ նորից տեսնելու նրան, որի պատկերն այնպէս համակել էր իր սիրտը:

Բ

ՈԳՈՍՏԱՓԱՌ վեհապետի ներկայութիւնն հրաշք գործեց. վամպիրներն այլևս չէին համարձակում երևալ. բայց հիմայ էլ մի ուրիշ ցաւ եկել էր տխրեցնելու վանքը: Շակունտալան, ամէնքի ուրախութիւնն ու պարծանքը, մի տարօրինակ ցաւով էր բռնուած: Այտերը դժգոյն, մարմինը նիհարած, հալ ու մաշ էր լինում խորշակահար բաղեղի նման: Անրուժեղի ցաւ. ոչ ուրինա խոտի արմատը, ոչ նուիրական լճերից հանած կաւը, ոչ էլ զոհերի օրհնած ջուրը չէին զովացնում նրա հրաշագեղ մարմինը, որ այրւում, սպառւում էր տենդից:

Վեսաքան*) նոր էր սկսում. մի սաստիկ շոգ օր, իրիկնադէմին, դեռառի հիւանդը գնացել էր Մալինիի ափը՝ փոքր ինչ զովանալու, այն տեղերում, ուր ժամանակով Կանական գտել էր նրան: Մի թեթեւ սիւք կնճռում էր ջրի մակերեսը

*) Մայիս ամիսը, Հնդկաստանի ամենաշոգ ժամանակը:

և նուռուֆարները մեղմով բաց էին անում իրանց փակ բաժակներն արևի տապից: Շակունտալան հանգստանում էր՝ անփութօրէն պառկած հղէգների վրայ, և երկու ընկերուհիներն հողմահարում էին նրան լոտուսի տերևներով:

«Էհ, սիրելիներս,— ասում էր հիւանդն յուսահատական ժպտով,— ինչի՞ համար է ձեր այդ հողմահարելը, դրանով իմ ցաւս չի բժշկուի»:

Ի՞նչպէս ամեն ինչ կերպարանափոխ եղաւ այնքան կարճ միջոցում: Ոչ նախկին չարածճիւղութիւններն էին մնացել, ոչ էլ այն տղայական հանաքները: Հաւատարիմ ընկերուհիները զուր էին աշխատում Շակունտալայից հիւանդութեան պատճառն իմանալ. արդեօք, ինչպէս ենթադրում էին, արև^Ը էր խփել: Ո՛չ, միայն տապը չէր կարող այս աստիճան տխրութիւն ու հիւժում առաջ բերել: Արդեօք անյակիսի մի ցաւ էր, որ իր մանկութեան ընկերուհիներն անկարող էին սփոփել: Ինչո՞ւ յամառաբար թաքցնէր գաղտնիքն այնպիսիներից, որոնք անքան կաթոգին սիրում էին նրան:

Շակունտալան տեղի է տալիս վերջապէս ընկերուհիների թախանձանքներին. խոստովանում է իր սէրը դէպի թագաւորը. զսպուած կրքի հեղեղն է որ սկսում է յորդել երկշոտ ու գոռոզ էակի կրճերից:

Կարիք չկար խոստովանութեան. թագաւորի երեւալուց ի վեր խեղճ աղջկայ տխրութիւնը բնաւ խուսափած չէր ընկերուհիների աչքից: Նրանք, մատառանջ, իրար երես են նայում և խորհրդակցում: Ի՞նչ շուտ պաշարեց սէրն այս մատաղ աղջկայ սիրտը, աղջկայ, որի միակ հաճոյքը ծաղիկներ խնամելն էր ու

անտառի այծեամեններին փայփայելը: Եթէ դիւցաղնը սիրով չպատասխանէ սրա սիրուն, սա, այս ականախտիդ ծաղիկը, պիտի թօշնի. պիտի մեռնի այս անոյշ կոյսը, որի սիրտը կիրքն է բոցավառած:

Յանկարծ, մեծ դժուարութեամբ, դուրսը բարձրացնում է Շակունտալան և իր եղբգնեայ անկողնի վրայ նստելով,

«Ա՛խ, սիրելի ընկերուհիներ,—բացազանչում է, կարծես, պատասխանելու համար իր ընկերուհիներին մտքերին,—եթէ թագաւորն ինձ չի սիրելու, էլ մի սպասէք, մահուան ջուր սրսկեցէք վրաս, կնճիթի սերմեր շաղ տուէք»:

Բարերախտաբար թագաւորն այնտեղ է և, ինչպէս առաջին օրը, ծառերի ետև թաք կացած, վրայ է հասնում երեք ընկերուհիների խօսակցութեանը: Զոհի աւարտումից անմիջապէս յետոյ՝ նա քայլերն ուղղել էր դէպի այս վայրերը Շակունտալային հանդիպելու յոյսով: Ուրիշ հրտեղ կարող էր հաճոյք գտնել քան ուր իր սիրելուհին էր: «Հոգեհատորս այստեղից է անցած,—ասում էր ինքն իրան վարդազոյն արմաւենիների միջով դէպի գետտի գնալով.—քայլերն իրանց հետքերը թողել են աւաղի մէջ»:

«Ո՛վ Կամա, դու որ ծաղկով ես սպառազինուած, ինչո՞ւ այդքան անգութ ես իմ նկատմամբ. ինչո՞ւ ես չարչարում ինձ այսքան, ինձ որ անվերջ զոհերով քո փառքի համար եմ միայն աշխատած»:

Բայց ինչ որ Դուշմանտան իր իսկ ականջներով լսեց, բաւական էր ցրելու ամէն երկիւղ: Նա յանկարծ վրայ պրծաւ: Շակունտալան, նրան տեսաւ թէ չէ՝ ա-

մօթդածութիւնից մի ճիշ արձակեց, կարծես, օգնութիւն խնդրելու, մինչ խոհեմ ընկերուհիները խոյս տուին հեռացան:

«Աննաման աղջիկ,—ասում է թագաւորը,—մի՞թէ անարկուտում ես իմ սիրու վրայ: Մի՞թէ մինչև հիմայ չգիտէիր, որ քո այն առաջին ականարկդ յափշտակել է սիրտս և այդ խոշոր աչերդ համակել են ամբողջ կեանքս»:

Եւ երբ մանկամարդ աղջիկն սկսաւ ընդդիմանալ հէնց այն մարդու գգուանքներին, որի համար, մի րոպէ առաջ ուզում էր մեռնել,

«Ինչո՞ւ ես վանում ինձ, սիրելիս,—յարեց թագաւորը.—մենք երկուսս էլ պատկանում ենք Քշատրիյաների*) դիւցաղնական ցեղին. էլ ի՞նչը կարող է արդիւք լինել մեր ամուսնութեան»:

—Սպասեցէք, տէր Արքայ,—կմկմում է Շակունտալան,—մինչև հայրս վերադառնայ. իմ համաձայնութիւնը կախուած է նրա հրամանից:

—Չէ, պաշտելի օրիորդ, զուր տեղը մի խղճահարի. դու ինձ անձնատուր լինելով կրօնի ոչ մի օրէնքի դէմ մեղանչած չես լինի. հաւատա ինձ, որ քեզ հետ խօսում եմ ես ամենայն անկեղծութեամբ, որին և արժանի ես: Եղիր ամուսինս և իմ բոլոր գանձերը քոնն են լինելու: Այդ կոշտ հագուստիդ փոխարէն, որոնք վիրաւորում են անօրինակ զեղեցկութիւնդ, կրելու ես թանկագին կերպաններ. ազամանդազարդ գինդերն

*) Քշատրիյա (մարտիկ)—զինուորական եւ արքայական դասակարգին պատկանող. այս դասի պարտականութիւնն էր ժողովրդին պաշտպանել, ողորմածութիւն եւ զոհ:

ընկերանալու են աստուածագեղ զլիւիդ մէն մի շարժում մին. շողշողուն քայլերն ու ապարանջանները գգուելու են պարանոցդ ու բազուկներդ՝ դժադրուած նոյն ինքն սիրուց: Թող ուրեմն այս իսկ ըոպէիս մեզ միացնէ փոխադարձ համաձայնութեամբ մի ամուսնութիւն Գանդհարվաների*) օրէնքով»:

Ասում և ծունդի է գալիս. իրան որ մնար, կարող էր իբրև թագաւոր հրամայել էլ, բայց Աստուածներն են անշուշտ ներշնչում երկչոտ կոյսին, և դիւցազնի կրքոտ եռանդը կասեցնելով,

«Ես քո խօսքիդ հաւատում եմ,— ասում է.— եթէ ճիշտ է որ քո իղձերին զիջելով ես սուրբ պատուիրանների դէմ մեղանշած չեմ լինի, այդ դէպքում լսի՛ր, թագաւոր, իմ պայմանը: Երդուիր, որ, եթէ մեր ամուսնութիւնից որդի ծնուի, նրան տալու ես գահաժառանգի տիտղոսը և օրինաւոր յաջորդդ նա է լինելու»:

Այսպիսի դէպքում սիրատարի Դուշմանտայի աչքին ինչ արժէք կ'ունենար երդումը: Նա կրկնապատկում է իր խոստումները:

«Մի, մի վախի, պաշտելի՛դ իմ. ես քեզ տանելու եմ իմ մայրաքաղաքը. դու միայն ես վայելելու՛ ամուս-

*) Մի ամուսնութիւն. որ ամուսնացողների փոխադարձ համաձայնութեամբ է տեղի ունենում, առանց ծնողների կամ խնամակալների միջնորդութեան, կոչւում է Գանդհարվաների (երկնային երաժիշտներ) օրէնքով կամ եղանակով եղած ամուսնութիւն. եւ Թոյլատրելի էր Քշատրիյաներին (զինուորական եւ արքայական դասակարգեր):

նիդ ամբողջ սէրը, և, ինձնից յետոյ, որդիդ է թագաւորելու իմ հպատակների վրայ»:

Այս խոստումների վկանները Աստուածներն են: Շակունտալայի երազածը ոչ հարստութիւն է ոչ թագաւորութիւն. նա միայն հերոսին իրան է տենչում, նրան է սիրում: Դրա համար էլ այլևս դիմադրելու ոչ մի պատճառ չունի, և, յաղթականի ջերմ գրկախառնութեան մէջ, հանգում է նրա ամօթղածութեան վերջին ընդվզումը:

Արդէն գիշեր է. այս խորհրդաւոր ամուսնութեան ջահերը կայծոռիկներն են միայն, որ գեղերփնում են մարմանդը կանաչաւուն նշոյլներով. նուազածուն, անտեսանելի, քամին է, որ սօսաւելով անցնում է Մալինիի եղեղնուտների վրայով, մինչ, ծաղկած արմաւենիների տակ, սոխակի հառաչն հնչում է որպէս սիրոյ երգ:

Կանալայի դստեր ամուսնութիւնը Պուրուեան զարմի հետ՝ արդէն կատարուած իրողութիւն է: Շակունտալան յաւէտ հրաժեշտ տուաւ իր այնքան քաղցր կոյս անուան:

Աւանդ, ինչո՞ւ թագաւորներն իրաւունք չունին ճգնաւոր դառնալու: Շակունտալայի համար փայլակի արազութեամբ անցաւ այս մեղրալուսինը և, Հաստինապուրայի բոլոր բժիշկներից լաւ, սէրը բժշկեց մեր մանկամարդ հիւանդին: Սակայն թագաւորի ներկայութիւնն այլևս անհրաժեշտ չէր վանքում և պարտականութիւնը նրան ուրիշ տեղ էր կանչում: Նա պարտաւոր էր միանալու իր ուղեկիցներին, որոնք բանակ էին դրած վանքի սահմաններում, և վերադառնալ մայ-

բաքաղաք, ուր ժողովուրդն անհամբեր նրան էր սպասում:

Ի՞նչ արցունքներ ասես որ չթափուեցան. ի՞նչ խոստումներ ասես որ չփոխանակուեցան հրաժեշտի օրը: Խնչպէս բաղեղ, որ պատատում է վիթխարի ծառին, Շակունտալան պոկ էէր գալիս իր ամուսնու գրկից:

«Սրբի՛ր արցունքդ, հոգեակ,—ասում էր թագաւորը,—մեր այս բաժանումն երկար չի տևելու. շատ չանցած՝ մի արտաքոյ կարգի շքախումբ պիտի գայ մեծ պատուով առաջնորդելու քեզ դէպի իմ պալատը: Մինչ այդ՝ սիրտս եմ քեզ մօտ աւանդ թողնում, լաւ պահիր. իսկ այս մատանիս թող մնայ մօտդ յիշատակ այն երջանկութեան, որ շուտով պիտի վերածնուի»:

Այս ասելով՝ Շակունտալայի մատն է անցկացնում մի արծաթ մատանի, որի վրայ գրուած էր իր անունը. այսպիսով արձակում է այն մանեակը, որ ձեացած էր իր վզին երկու դողող ընդունակներից, և ճանապարհ է ընկնում սրտաբեկ:

Կանվան հէնց այդ օրը վերադառնալու էր վանք. թագաւորը մեծ մտատանջութեան մէջ էր: Արդեօք ի՞նչ պիտի ասէր այդ ձգնաղգեաց խոտակրօն անապատաւանը, երբ տեղեկանար, որ աղջիկն այնպէս անձնատուր էր եղած: Արդեօք չէ՞ր անիծելու նրան և չէ՞ր ընդդիմանալու իրանց ամուսնութեան, երբ աղջիկն ընտրութիւնը կատարել էր առանց հօր հաւանութեան: Այս խռովայոյզ մտքերով մտաւ քաղաք, որ, զարդարուած, սպասում էր նրա ընդունելութեան:

Գանք Շակունտալային. հա չէ՞ր համարձակում միւս վանականների հետ առաջանալ դէպի սուրբը նրան դի-

մաւորելու համար: Շփոթուած, երկչոտ, կանգնած էր հետուն՝ աչերն, ամօթից, գետնին յառած: Բայց Ռիշիներն, օժտուած աստուածային գիտութեամբ, կարող են թափանցել գաղտնիքների խորը. նրանք կարգում են անցեալն ու ապագան: Կանվան, հէնց որ վերադառնում է տուն, կանչում է սարսափահար խեղճ աղանեակին իր մօտ և, ներողամտութեամբ լի, ասում նրան.

«Անհոգ կաց, զաւակս, այն կապերը, որ դու հաստատել ես, առանց իմ խորհրդի, օրէնքի դէմ մեղանշում չեն: Միմեանց համար բարախող երկու սրտերի միութիւնը առանց Բրահմանի աղօթքի էլ նուիրագործուած է: Դուշմանտան արգարաւորով և վեհանձն է. սէրը քեզ նրա կիներ դարձրեց. ուրախ եղիր, Շակունտալա, դու մի այնպիսի որդի ես աշխարհ բերելու, որ նրա համբաւը պիտի հաւասարուի Դուշմանտայի համբաւին, նրա յաղթութիւններն ևս աւելի պիտի ընդարձակեն արդէն ընդարձակ տերութեան սահմանները. ամենուրեք թշնամիները փախուստ են տալու նրա յաղթական դրօշակի առաջից և նա մի գիւցազնական ցեղի հայրը պիտի լինի»:

Տազնապը վերջացաւ. Շակունտալայի առաջ բացւում է մի յուսալից ապագայ: Հեղահոգի աղջիկն, երախտագիտութիւնից, ընկնում է անապատականի ոտքերը, հայցում է նրա օրհնութիւնը իր և իր ամուսնի համար: Կանվան տարածում է ձեռներն իր առաջ խոնարհած մատաղ գլխի վրայ:

«Սիրելի՛ զաւակս, մի՛թէ կարելի է քեզ մի բան մերժել, քեզ, որ միակ սփոփանքս ես իմ ծերութեան

օրերում: Աղօթում եմ Աստուածներին, որ Պուրուեցեղն ամենաբարձր առաքինութիւններով միշտ պանծայ և նրա տիրապետութիւնը սահման չունենայ»:

Մենաստանում, որ մի րոպէ ոգի էր առել թագաւորի ներկայութիւնից, կեանքը վերստացաւ իր խաղաղ ընթացքը: Կանվայի աղջիկն անհամբեր սպասում էր միապետի խոստումների իրագործմանը: Անցան օրեր, շաբաթներ. ոչ մի շքախումբ չանցաւ երկիւղած առանձնարանի շրջափակից ներս. ոչ իսկ նամակ կամ լուր Հաստինապուրայից: Ի՞նչ էր արդեօք պատճառը: Ի՞նչու համար Դուշմանտան, որ այնքան դժուարութեամբ բաժանուեց իր սիրելուհուց, մոռացաւ այսքան շուտ իր երդումը: Անուշիկ Շակունտալան, յուսահատութիւնից, ամեն օր գնում էր արտասուելու բաղնիքների այն թիվում, որ վկայ էր եղած իր չքացած երջանկութեան: Այսքան ծանր վիշտը գուցէ ընկճէր նրան, եթէ Աստուածները նրան չհնարէին մի մեծ սփոփանք. նա աշխարհ բերաւ մի ուրդի*), որ, առաջին օրից, այնքան նման էր իր փառապանծ հօր: Ոյժն ու գեղեցկութիւնը նրա սեփականութիւնն էին: Նրա փոքրիկ ձեռներում պարզ գծագրուած էր մի անիւ**): Վանականը փութաց գոհերով ու ծէսերով տօնել այս պատուական զարմի աշխարհ գալը: Մանուկը մեծացաւ անտառի կենսունակ օդի մէջ և, աստուածներին որդւոց նման, զարգացաւ գերբնական արագութեամբ. հալա-

*) Համանուն դրամայի մէջ Շակունտալան որդի է աշխարհ բերում Դուշմանտայի մօտ գնալուց յետոյ, երկնքում:

**) Խորհրդանշան աշխարհակալութեան:

ծում էր մատղաշ փղերին, զսպում էր կորիւններին և, ի մեծ զարմանս բոլորի, հեծնում էր նրանց վրայ: Վանականների սիրելին էր նա, ինչպէս երբեմն իր մայրը, երբ դեռ երեխայ էր:

Այս աղան, որին սպում էր մի փառաւոր ապագայ, մինչև վերջը վանքում ապրել չէր կարող: Զգիտենք, արդեօք Կանվան մի գերբնական կանխատեսութեամբ թէ պարզապէս իր հոգեդուստրի սիրուց, մտածեց որ թէ մօրը թէ զաւակի համար անպատշաճ էր այլևս վանքում մնալ, և որ արդէն ժամանակ էր երիտասարդ կնոջը՝ գնալու իր ամուսնի մօտ և ճանաչել տալու իր արդէն վեցամեայ որդու իրաւունքները:

Սուրբը հանդիսաւոր կերպով իր մօտ կանչեց բոլոր վանականներին և նրանց հաղորդեց իր որոշումը: Բերին բազնի վրայ դասաւորեցին օրհնած բրինձն ու հաշտարար ձօները: Շակունտալան, հազին մի սպիտակ բրդեայ պարեգօտ, երեք անգամ շրջան արաւ նուիրական կրակի շուրջը՝ աջ կողմ դէպի կրակը դարձրած, ինչպէս օրէնք էր: Նրա պարանոցը, թեւերն ու սրունքներն անպէս սքանչելի զարդարուած էին, որ կանայք, բաժանման այս տխուր րոպէին, չկարողացան զսպել իրանց ժպիտն հիացումից: Խորհրդաւոր րոպէ, երբ դեռատի կինը, Շակունտալան, մնաք բարով էր ասելու իր շրջապատողներին՝ սկսած իր մանկութեան ընկերուհիներից մինչև այն բաղնիք, որ ինքն իր ձեռովն էր տնկել և այն եղնիկը, որին սնուցել էր. նա չի մոռանում մինչև անգամ իր սիրական վիթին, որին յանձնում է իր ընկերուհիների խնամքին: Արցունքը նրա ձայնը խեղդում է և այլ ևս չի կարողա-

նում շարունակել: Անշուշտ նա այդ բոլորին չբախա-
նում է այն յոյսով, որ շուտով տեսնելու էր այն ապե-
րախտին, որին միշտ սիրել էր: Իր մթազնած կեանքն
յանկարծ լուսաւորում է և նուազուն աչերը, որոնց
երկար թարթիչները, վշտից, ցած էին կախուած,
բացում, փայլում են ինչպէս մի փունջ լոտուս գի-
շերուայ վերջին: Բայց այժմ, երբ թողնելու է այն վայ-
րերը, ուր փոխէփոխ ապրած է մերթ երջանիկ մերթ
դժբախտ, վնասութիւնը պատում է նրան:

Ի՞նչ է արդեօք հանելու նրա առաջ կոյր բախտը:
Նրան այնպէս անգթօրէն լքող ամուսինն արդեօք
ընդունելու է նրան:

«Ո՛հ, հայր իմ,—ասում է հառաչելով,—արդեօք
մէկ էլ տեսնելու եմ այս մենաստանը: Նման նորարոյս
սանտալի, որ խլում է լեռան կողից, գնում եմ ապ-
րելու օտար երկրում. ի՞նչպէս եմ դիմանալու»:

Բարեբախտաբար սուրբը հեռու չէ և կարող է
սիրտ տալ Շակունտալային: Նա նրան օրհնում է իրրեւ
հայր և իրրեւ հողւոր դաստիարակ:

«Լսիր,—ասում է,—անդիկա, հօրդ վերջին խրատ-
ները: Ինչքան էլ անտառաբնակ, անծանօթ չենք աշ-
խարհի կարգերին: Մեծերիդ խօսքին ակնածանքով
լսիր և սիրով վարուիր քեզ ընկերակից տիկնանց հետ:
ամուսնիդ միշտ հնազանդ եղիր, եթէ նոյնիսկ խնս-
տութեամբ էլ վարուի քեզ հետ. ծառաներիդ վերա-
բերմամբ հեղ եղիր և չգոռոզանաս: Այսպիսով միայն
երիտասարդ կանայք կարող են տանտիկնութեան պատ-
ուին արժանանալ. հակառակ դէպքում՝ ամբողջ տունը
կը քայքայուի»:

Յետոյ, կարծես ապագան կարգալով, կանվան
յարում է:

«Այսօր արհամարհուած, մի օր դառնալու ես մի
հզօր թագունի, մայր մի անգուգական մարտիկի: Այն
ժամանակ նորից կ'այցելես մեր այս համեստ մենաս-
տանը, մանկութեանդ անմոռանալի ապաստանարանը»:

Ճգնաւորներն իրանց բարեկամունուն ուղեկցե-
ցան մինչև անտառի ծայրը, որտեղ նորից են փոխա-
նակում հրաժեշտի ողջոյններն ու բարեմաղթութիւն-
ները. «Թող քո ճանապարհին քեզ զուարթացնեն
ջինջ լճերն ու զով ստուերները. թող հանդարտի հովը,
քաղցրանայ փոշին որպէս ծաղկափոշի, և ամենուրեք
յաջողութիւնն ուղեկից լինի քեզ, Շակունտալա»:

Պէտք է մեկնել. ուղևորունին վերջին անգամ համ-
բուրում է հօրը և կարաւանը ճանապարհ է ընկնում:
Մի քանի րոպէ ևս և Շակունտալայի սպիտակ պա-
րեգօտն աներևութանում է ծառերի ետև: Միայն կան-
վան է, որ, իր առաքինութեանց շնորհիւ երկրաւոր
յոյգերից բարձր կանգնած, իր պարտքը կատարած
լինելու գոհունակութիւնն է զգում, մինչ միւսաներին
պատում է տխրութիւնը:

«Աւաղ,—մըմնջում է մի գեռահասակ ճգնաւո-
րունի.—էլ ո՞վ է դարձնելու մեզ մեր Շակունտալային:
Նա որ հեռացաւ, այս նուիրական անտառից մնում է
այլևս մի անապատ միայն»:

Գ

ՎԱՆԱԿԱՆՆԵՐԻ բարեմաղթութիւնները ճանապարհի համար ի դուր չանցան. կարաւանը ողջամբ հասաւ Հաստինապուրա, Պուրուեան տան վաղեմի մայրաքաղաքը: Հիւղարնակ ճգնաւորները, մեծ քաղաքների պերճութեանց անձանօթ, շլացած, յաիշտակուած, նայում են մինչև ամպերը վերացող տաճարներին, սքանչելի մարմարակերտ պալատներին, շէնքերի հոյակապ ճակատներին, մեծակամար դռներին, երկարաշար սիւներին և հսկայական արձաններին: Այս սքանչելիքներից ոչ մին Շակունտալայի աչքին չի երևում. նա յիշեցնում է իր ուղեկիցներին այն պարտականութիւնը, որի համար եկել էին և, որդու ձեռից բռնած, քայլերն ուղղում է դէպի թագաւորի պալատը: Նրա համար էականն այն է, որ միապետին անձամբ տեսնէ: Շատ դժուար բան. պալատն ունի հարիւր դուռ, հարիւրի առաջ էլ հսկում են ամաղոններ և սենեկապաններ,

որոնք արգելում են արքայական յարկերի մուտքը: Ի՞նչ գործ ունին այս կեղեւազգեստ ճգնաւորներն ու այս շքեղազարդ կինը թագաւորի հետ, — մտածում են նրանք: Սակայն Կանվայի պատկառելի անունն հարթում է ամէն խոչընդոտ և մի պալատական յանձն է առնում զեկուցանել թագաւորին:

Այդ պահուն Դուշմանտան պալատի ներքին յարկերում էր, շրջապատուած իր կանանցից, որոնք, նրան գրաւելու համար, մրցում էին իրար հետ նազանքներով: Հանսապատիկա թագուհին, որ քաջ երաժիշտ էր, մի գրգռիչ եղանակով աշխատում էր թագաւորի կրքերը զարթեցնել: Ձուր աշխատանք: Միապետը մնում է մտազբաղ ու երազուն, և մտածում միայն, անցեալ երջանկութեանց մասին, որ կարծես պատկերացնում էր շատ ազօտ կերպով:

Հէնց այս մելամաղձոտ դրութեան մէջ էր, երբ սենեկապանը ներս մտաւ ծանուցանելու Կանվայի յղած պատգամաւորութեան գալուստը: Դուշմանտան զարթնում է իսկոյն թմրութիւնից և վանականներին ընդունում է նմանը չտեսնուած շքեղութեամբ: Մեծ դահլիճում, զարդարուած ոսկով ու ծիրանով, խնկեղէնները վառւում են արծաթեայ բուրանոցներում և երվնաշող ծաղիկները, փունջ փունջ, ցած են կախւում թաղարներից: Թագաւորը բազմած է մի աղանակուազանի վրայ և գեղեցիկ ստրկուհիներն հողմահարում են նրա գլխի վերև: Թագաւորի ձախ կողմում նստած են հարեմի տիկիները, պճնուած ամենաթանկ զարդերով, իսկ, աջ կողմում, խմբուած են, աւագութեան կարգով, բանաստեղծները, աստղագէտները, բժիշկները, ներբող-

ասացները, ծաղրածուներն ու պալատի բոլոր աստիճանաւորները:

Հիւրերն առաջնորդուեալ են ներս. թագաւորի պատրաստութիւններն ի դուր չէին. վանականներն, այս անօրինակ պերճութիւնից շլացած, իսկոյն երկըրպազուեալ են միապետին և ասում.

«Փառք արքայիդ: Ահաւասիկ քո հաւատարիմ Շակունտալան, որ գալիս է անտառից իր որդու հետ միասին»:

Յետոյ, ինչպէս հրահանգել էր իրանց մեծաւորը, Շակունտալային թողնում են մենակ թագաւորի ու պալատականների մօտ և դուրս են գալիս: Ծղնաւորներն ի՞նչ գործ ունեն աշխարհի ունայնութեանց օթեանում. նրանք անմիջապէս վանք են վերադառնալու: Կարով իրանց ընկերուհուն՝ նա համեստ բայց անյողդողդ կերպով մօտենում է գահին և ասում.

«Յիշում ես, Տէր արքայ, մի օր, եղնիկներ որսալիս, առաջին անգամ ինձ պատահեցար հօրս՝ Կանվայի՝ վանքում: Դեռ անխղելի գրաւականներով քեզ հետ չէի կապուած, երբ պայման դրի, որ օրինական ժառանգ ես ձանաչելու մեր ապագայ որդուն: Այժմ այդ որդին քո առաջ կանգնած է. ժամանակը լրացել է. մնում է, Տէր արքայ, որ մեր վաղաժամ բայց երջանիկ սիրոյ պտուղն յայտարարես արքայազն և թագաժառանգ»:

Թագաւորն, այս խօսքերի վրայ, պարզապէս ապշում է և, դառնալով դէպի պալատականներն, ասում.

«Այս բանսարկուն ռոտեղից լոյս ընկաւ... Էս... ամուսնացած լինիմ սրա հետ... Այսպէս էլ սուտ խօսել

կը լինի... Լսիր ինձ, այ կնիկ, ես քեզ բնաւ չեմ ճանաչում, ոչ էլ որ և է կապ եմ յիշում իմ ու քո միջև պարտքի կամ սիրոյ»:

Այսքան բացարձակ մի ուրացում շանթահարեց Շակունտալային: Կսկիծից մի բռնակ կարծես ուղքից գնաց. շրթները, գողգոշուն, ոչ մի բառ արտասանել չեն կարողանում, բայց նրանց փոխարէն աչքերն են խօսում և այնպէս փայլատակում, որ կարծես ուղում էին շանթահարել ուխտադրութիւն: Սակայն յաղթում է նա իր այս առաջին վրդուլումին: Վանականութիւնը սովորեցրել էր նրան զսպել ինքն իրան, սրով կարողանում է յարել բոլորովին հանդարտ ձայնով.

«Ինչո՞ւ ես վիրաւորում ինձ քո ամբողջ պալատականների առաջ: Ի՞նչպէս կարող ես մոռանալ ամէն ինչ որ տեղի է ունեցել մեր երկուսի միջև: Ես որ մենակ էի, կարծում ես քեզ տեսնող չկար: Արեւը, լուսինը, կրակն ու ջրերը, երկինքն ու երկիրը, ցերեկն ու գիշերը վկայ են քո դէմ: Պաղատում եմ, հաւատա խօսքերիս և ես քեզ պիտի ներեմ, որ այսքան ժամանակ ինձ թողեցիր երեսի վրայ, ինչպէս որ Աստուածները ներում են իրանց յանցանքի վրայ զղջացողներին»:

Այս անգամ պալատականներն իրանց զայրոյթը զսպել չեն կարողանում և սկսում են տրտնջալ.

«Այսքան էլ համարձակութիւն. գալ այսպէս հրապարակով՝ մի այսպիսի պատմութիւն անել. այսպիսի ոճով խօսել ամենից մեծ թագաւորի ներկայութեանը. բայց աներեսութիւնն էլ չափ ունի»:

Թագունիները, իրանց ախոյանի գեղեցկութեան նախանձելով, բարձրաձայն յարում են.

«Անմեղութեան ու առաքինութեան կերպարանքը միայն ունի սա: Շուտ, շուտ թող տանին այս սուտ ճղնաւորին, այս անպատկառ թափառականին կրկին իր անտաւը. ի՞նչ իրաւունքով համարձակեց մուտք գործել այս պալատը»:

Շակունտալան, մի արհամարհական ակնարկ ձգելով իր նախանձորդների վրայ, հպարտութեամբ պատասխանում է.

«Տիկիններ, ինչ իրաւունքով եկած լինե՞լս էք հարցնում—այն իրաւունքով, որ կինն ունի իր մարդու վրայ: Միթէ չգիտէք, խեղճ արարածներ, որ կինը իր մարդու կէսն է: Երբ մարդը, կեանքի մէջ գնում է նեղ կածաններով կամ իջնում նոյնիսկ մեռելների ստորերկրեայ թագաւորութիւնը, հաւատարիմ կնոջ պարտքն է յաւիտեան նրան հետեւել. կինը մարդու միաժամանակ թէ՛ բերկրանքն է թէ՛ պարտքը, թէ՛ մխիթարութիւնը թէ՛ ոյժը: Նա է ծնելութեան յաւիտեանական արտը բոլոր մարդկանց համար. առանց նրա սրբերն անգամ կարող չեն որդի աշխարհ բերել: Ինչո՞ւ ես արհամարհում, Տէր արքայ, այս մանկան, որ գալիս է մօտդ քեզ համբուրելու տենչով: Ի՞նչ կայ հօր համար աւելի քաղցր քան որդու համբոյրը: Օրինակ առ մըջիւններից, որոնք իրանց ձուերը ոչ թէ կոտրում են այլ սնուցանում: Ի՞նչպէս կարող ես ուրանալ մի էակի, որ քեզանից է ծնուած, հին մարդուց նոր մարդ դուրս եկած: Դու մինչև այժմ մէկ էիր, այժմ եղար երկու: Հիացումով տես քո որդու մէջ մի երկրորդ դու, որպէս թէ քո պատկերդ երևէր քեզ վճիտ ջրում: Ինձ՝ հող չէ, շարտիր ուր որ ուզում

ես. ես անտրտունջ կը համակերպիմ և կը վերադառնամ վանք, բայց մի լքի այս երախային. երգւում եմ Ինդրայի երկնքի բոլոր Աստուածների անունով, որ սա քո իսկ հարազատ որդին է»:

Անողորմ Դուշմանտան պատասխանում է.

«Ստախօս կին, ներողամտութիւնս ի չարն ես գործ դնում. ես քեզ ասում եմ, որ ոչ քեզ եմ ճանաչում ոչ էլ այդ անազին տղիդ, որի համար ասում ես թէ ինձնից է ծնուած:

—Ո՛հ, անմահ Աստուածներ,—գոչում է Շակունտալան,—մի ժամանակ հայրս ու մայրս թողեցին ինձ երեսի վրայ, հայրս՝ Վիսվամիտրան՝ ամենից անուանին բոլոր ճգնաւորների մէջ, մայրս՝ Մենական՝ ամենից գեղեցիկը բոլոր յաւերժահարսերից. իսկ այսօր վանում է ինձ ամուսինս այսքան մարդոց առաջ, ո՞ր մեղքիս համար:

—Իսկապէս, ես ես խորհուրդ եմ տալիս, որ վերակոչես ծնողներիդ յիշատակը. հայրդ մոռացել է առաքինութիւնն ու անձնատուր եղել հեշտանքի. մայրդ՝ դէն է շարտել քեզ որպէս ձօների աւելցուք մի թօշնած փունջ: Եթէ ճիշտ որ դու մի անառակ կնոջ աղջիկ ես, քո լեզուն ու վարմունքն այլևս ինձ չեն զարմացնի: Դուրս կորիր, անպատիւ արարած, գնա ուր կ'ուզես, միայն թէ անպիտան երեսդ չտեսնեմ այլ ես»:

Այսպէս պէտք էր վարուել փափկասիրտ, համեստ Շակունտալայի հետ: Խեղճը քիչ մնաց նուազէր ամօթից ու վշտից: Երբ մի այնպիսի սէր այսպիսի վախճանի է հասնում, արժէ այլևս այդ սիրոյ մասին խօսել: Բայց մանուկը կայ, որ, ճակատը դէպի մօր

կուրծքը արած, լալիս է, և մայրն ուզում է արդարանալ նրան սիրուն: Բաւական է ինչքան արհամարհանք ու նախատինք կրեց. միթէ չունի մի այնպիսի ակներև ապացոյց, որով պապանձեցնէր այդ ապերախտ ուխտադրութիւն: Այն մատանին, որ Դուշմանտան իր իսկ ձեռով դրաւ նրա մատը, կարող է անպայման վերջիշել տալ Շակունտալային: Շակունտալան նայում է մատը, հէնց այս գերագոյն միջոցը գործ դնելու համար: Բայց սրբիսի զարմանք. մատանին չկայ. էլ ի՞նչպէս պաշտպանուի այսուհետև:

Դուշմանտայի մէջ սէրը տեղի է տուել անկարեկցութեան, իսկ իշխանաւորն էլ համբերութիւնից է դուրս գալիս. այս տարօրինակ վիճաբանութիւնն երկար տևեց. իսկոյն հրամայում է պահակներին և վերջիններս քարշ տալով դուրս են տանում Շակունտալային, որ, դահլիճի շեմքին, ետ է դառնում և, արդար ցասումով լցուած, յանդիմանում իր մոլորեցուցչին հետեւալ խօսքերով:

«Անպատիւ մարդ. դու պիտի պատժուիս, դու որ հագիդ ունիս առաքինութեան վերարկուն, իսկ ինքդ նման ես խոտի տակ ծածկուած ջրհորի: Մի հայր որ ուրանում է իր պատկերը կրող որդուն, Աստուածներն այդպիսի հօր երջանկութիւնը պիտի խորտակեն. ինչքան էլ չուզես, այս տղան է կառավարելու անպապային քո ընդարձակ պետութիւնը, որի սահմաններն հասնում են մինչև Հիմալայա: Մնաս բարձր. վայ ինձ դժբախտիս, որ խաբուեցայ Պուրուի շառաւղիցդ, որ անարժան ես քո ցեղի ներկայացուցիչը լինելու, դու որ շրթներումդ մեղր ունիս, իսկ սրտումդ՝ թոյն»:

Չմոռանանք սակայն ասելու, որ Դուշմանտան այնքան էլ մեղաւոր չէ, ինչքան երևում է: Վեց տարի առաջ Շակունտալան, ամբողջովին տարուած իր կրքին, անփոյթ էր գտնուած պատշաճաւոր մեծարանք ցոյց տալու Դուրվասա անուն մի ծեր ցասկոտ ճգնաւորի: Դուրվասան, իր վրէժը լուծելու համար, յայտարարել էր, որ Շակունտալան թագաւորի յիշողութիւնից պիտի վտարուի, որպէս թէ թագաւորն երբեք նրա մասին տեղեկութիւն իսկ ունեցած չլինէր*): Ահա թէ սրտեղից է ակիզքն առնում այս երկարատև մոռացումը, միանգամայն անհաւատալի այնքան խոստումներից յետոյ, ինչպէս և այս յամառութիւնն ուրանալու այն բոլոր յիշատակները, որ լքուած կիներ զուր էր աշխատում զարթեցնել նրա մէջ: Դուշմանտան բարեմիտ մարդ էր և այս քստմնեցուցիչ խստութեան պատճառը յիշողութեան բացակայութիւնն էր: Բաւական էր սակայն, որ տեսնէր այն մատանին, որ տարիներ առաջ ինքն էր ընծայել իր սիրելւոհուն, և ճգնաւորի անէծքը պիտի դադարէր: Իժարխտաբար մատանին հէնց այն առաւօտ Շակունտալայի մատից սահել էր ցած, երբ նա իր լուացումներն էր կատարում մի նուիրական լճում, Հաստինապուրայի դռների առաջ:

Դեռ մի ժամ չէր անցած այս սրտայոյզ տեսարանից, որ ամբողջ պալատում խօսակցութեան միակ առարկան էր, և ահա մի ձկնորս պալատ բերաւ թագաւորի մատանին, որ գտել էր ձկան փորում: Մա-

*) Ճգնաւորներն, իրանց խստակրօնութեան շնորհիւ, օժտուած էին գերբնական կարողութեամբ:

տանին տեսնելն ու յիշողութեան վերադառնալը մէկ եղաւ: Ո՞վ կարող է պատմել այժմ թագաւորի վիշտն ու խղճահարութիւնը: Ի՞նչ, Շակունտալային, իր այնքան կաթողին սիրած կնի՞շ, որ Կամայի չափ գեղեցիկ մի որդի էր տուել իրան, վաճէր ինքն այդ աստիճան խստութեամբ: Պէտք էր վազել ետեկից, գտնել ուր որ էր. ով վերադարձնէր նրան պալատ, կ'ստանար մի մեծ պարգև:

Աւանդ, թագաւորի սուրհանդակներն ամբողջ երկիրը տակն ու վրայ են անում, բայց չեն գտնում ոչ մօրը ոչ որդուն. չեն իմանում ո՞ւր մնացին, ի՞նչ եղան. և վերադառնում են պալատ գլխիկօր, տխուր և յուսահատ:

Երբ թագաւորն անմխիթար էր, ի՞նչ կարող էր ուրախութեան մասին մտածել: Գարնան տօնը, որ կատարելու էին մեծ շքով, արգելուած էր: Պալատը, որ մի ժամանակ հաճոյքի բնակավայր էր, դառել էր օթեան անասելի տխրութեան: Թագունիները տրտնջում էին, որ ամուսինն ուշադրութիւն չի դարձնում իրանց վրայ: Դուշմանտան եթէ երբեք պատահամը մի երկու սիրալիր խօսք էր ասում նրանց, ամէն անգամ բերնից փախցնում էր Շակունտալա անունը: պարզ երևում էր, որ նրա սիրտը տխուր էր և ուրիշ տեղ: Պալատականներն իրար մէջ բարձրաձայն խօսել չէին համարձակում. նրանց կարծիքով արքայի վիշտը սուգի էր մատնել բնութիւնն անգամ. ծաղիկներն էլ չէին փրթթում, թռչուններն էլ չէին երգում և Սէրը, տխրութիւնից, բոլոր սլաքները դրել էր պատկանդարանի մէջ: Ի հարկէ, այսքան էլ մարդահաճութիւն չէր լինի: Այսպէս թէ այնպէս երևում էր, որ թագաւորը ոչ մի բանով չէր հետաքրքրւում: Գործերը նախարարների վրայ թողած՝ գնում թափառում էր շարունակ իր ծաղկանոցներում, ծաղրածու Մադհավայի հետ միա-

Արդէն կառքը, ամէն կողմից թեթեւ գոլորշիներով շրջապատուած, դէպի ցած էր սահում ամպերի միջով. ճանապարհորդներն հեռուից տեսնում էին հրաշագեղ Հաստինապուրան, որ անջրպետի մէջ երևում էր որպէս մի կէտ, և Մալինի գետակը, որ պարզւում էր մի նեղ ժապաւէնի նման արգաւանդ հովիտների միջին: Յաղթականի շահատակութիւնները մի երջանիկ ամոքումն էին սիրահարի կրած ցաւերին և Դուշմանտան աւելի էր հետաքրքրւում տեսնելու ամէն ինչ որ աչքին հանդիպում էր: Երբ օդեղէն կառքը մօտեցաւ մի բարձր լեռան գագաթին, Մատալին իր ուղեկցին բացաղբեց, որ այդ տեղը կառարկութեան դաշտն էր, ուր, աշխարհի վրայ սուրբ կեանք վարած ճգնաւորները, իրանց մահից յետոյ, վայելում էին գերագոյն երանութիւնը: Այնտեղ մարմինը կամ հոգին տառապեցնող ոչինչ չկար, ոչ սառնաշունչ քամի ոչ կիզիչ արև, այլ տիրում էր միօրինակ բարեխառնութիւն, քաղցր օդ. առանց մշակման, աճում էին ամենահազուագիւտ տունկերը, փթթում ամենաչքնաղ ծաղիկները. հողը ծածկուած էր կարկեսաններով, մարգարիտներով ու ադամանդներով: Ո՛վ ուզում է հարստանալ, թող գնայ այնտեղ. մի քանի ընդունում ահապին գանձ կը դիզէ. բայց ճգնաւորները մտածում էին միայն երկնային երանութեան մասին: Երբեք ոչ ազահուլութիւն, ոչ ատելութիւն, ոչ նախանձ, ոչ բարկութիւն, ոչ որկրամոլութիւն և ոչ ուրիշ որ և է մարդկային եպերելի կիրք գեռ չէին անպատուած այս աստուածային սրբավայրը: Այս նուիրական լեռան բնակիչներն իրար սիրում էին եղբայրաբար. Աստուածներին էին օրհնաբա-

նում ամբողջ օրը և միշտ զգաստ էին, թէև ամենաչքնաղ յաւերժահարսներով շրջապատուած:

Թագաւորը, լսելով Մատալիի այսօրինակ նկարագրութիւնը, փափաղ յայտնեց կանգ առնելու պահ մի և ողջունելու այնտեղ ապրող սրբերին: Կառավարը չէր կարող մերժել մի մարդու, որ Ինդրային փրկելուց էր վերադառնում, ուստի և կառքը կանգնեցրեց լեռան գագաթին, որ այդ պահուն ամայի էր: Տեսնում են միայն մի երեխայ, որ խաղում էր մի կորիւնի հետ: Տարօրինակ ժամանց. ուզում է անպատճառ ձեռք խրել գաղանի երախը և տեսնել թէ քանի ատամ ունի: Չարաճճին որքան անխոհեմ այնքան էլ քաջասիրտ է, այնպէս որ հերոսին դուր է գալիս: Դուշմանտան գնում է մօտը: Ո՛վ զարմանք, ո՛վ ուրախութիւն. սխալուել անկարելի է. խրոխտ դէմքը, կապոյտ փայլակնացայտ աչերը, ափի միջի գծերի երկարութիւնը, յատուկ մի միայն Պուրուեան ցեղին, այս ամէնը ցոյց են տալիս, որ դա իր իսկ որդին է, որի համար այնքան վշտակրում էր: Այս անգամ այլ ևս անէծք չկար, որ կուրացնէր թագաւորին: Մանկան առնում է գիրկը, համբուրում է գլուխն ու սեղմում կրծքին. մանուկն էլ իր կողմից է զգուշանում: Սիրելուհին դուր չէր ասում. Ի՞նչ կայ աւելի քաղցր քան որդու համբոյրը:

Շախունտալան, որդու համար անհանգիստ, վազում է մօտը և վրայ հասնում հայրական այս գուրգուրանքին: Կանգ է առնում ապշած, չհաւատալով աչքին: Վրէժխնդրութիւնը վիրաւորուած կնոջ սրտի համար քաղցր է և լաւ առիթ էր փոխարէնը հատու-

ցանկերու: Թագաւորը նոյնպէս, Շակունտալային տեսնելով, կարծես յանկարծակիի է գալիս և նահանջում է ետ. նայում է նրան, այս անպարտելի ռազմիկը, ազերսոտ, պաղատական, երկչոտ նայուածքով: Վնյ թէ յանկարծ կիւնը չներէ նրան այնքան ծանր վերաւորանքից յետոյ: Վնյ թէ հիմա ևլ նա վաճառէ այն մարդուն, որ նրան ուրացել էր ամբողջ պալատականների աչքի առաջ: Բայց ոչ. ճշմարիտ սէրը բարձր է և հպարտութիւնից և զիւրազգածութիւնից. մազերն այբի կանանց նման ի մի հիւսած՝ այս աննման կիւնը մնացել էր անմխիթար. հակառակ տեղի ունեցած լուրոր անցքերին՝ նա պահել էր իր հաւատարմութիւնը, վիշտն ու յիշողութիւնները: Տղան կայ, կապը այս երկու խոցուած սրտերի միջև: Շակունտալան վերջիշում է միայն երջանիկ օրերը և անտրտունջ բաց է անում թևերը զղջահար ամուսինն:

Առաջին խանդավառութեան յաջորդում են երկուստեք բացադրութիւններ: Ի զուր չէ, որ Շակունտալայի մայրը անմահներից է: Աստուածային յարկերի բարձրութիւնից Մենակայի սիրազեղ հովանին հսկում էր նրա վրայ: Տեսնելով իր դստեր այգօրինակ զրգախտացումը՝ յաւերժահարսն իջել էր երկիր և թէ մօրը թէ մանկան հանել եթերի մէջ: Այս օրից երիտասարդ կիւնն ապրում էր սրբերի օթևանում:

Հերթը գալիս է թագաւորի արդարացմանը: Նրա ցոյց տուած այն աստիճան քարասրտութեան պատճառն, անտարակոյս, մի անէծք էր, որ ծանրանում էր նրա վրայ: Սակայն երբ մատանին, որ զուր էր վնասուած Շակունտալան, զիպուածով գտնուեց ու

երեաց Դուշմանտայի աչքին, թագաւորի կուրութիւնն իսկոյն փարատեցաւ, յիշողութիւնը վերադարձաւ ու ընկաւ յուսահատութեան մէջ: Դրանից յետոյ սուրհանդակներ ուղարկուեցան պետութեան ամէն կողմերը որոնելու Շակունտալային, բայց չգտան: Շակունտալան վայելում էր երկնային պուրակների հովանին: Իսկ այն օրից թագաւորն աչք չէր բաց անում տառապանքից ու վշտից: Վերջը, երբ Ինդրայի հրաւերով Դանավանների դէմ մղած պատերազմից վերիջնում էր երկիր, մի անբացադրելի նախազգացում կանգ առնել տուաւ նրան այս վայրերում: Տարակոյս չկայ, որ Աստուածների բարեացակամութիւնն էր պատրաստել այս հանդիպումն երկու անմխիթար ամուսինների միացման համար:

Շակունտալան Դուշմանտայի անկեղծութեան վրայ չէր կասկածում. նա հիմայ էր յիշում, որ իր երկու ընկերուհիներն այդ անէծքից տեղեակ էին, և, դրա համար էլ, յանձնարարել էին չմոռանալ մատանին ցոյց տալ թագաւորին, եթէ վերջինս չճանաչէր նրան: Սակայն մեր ազնիւ հերոսուհին արժանի էր բուն իսկ Աստուածների բերնից լսելու իր ամուսնու վերահաստատումը:

Յանկարծ օդի միջից մի գերմարդկային ձայն այս խօսքերն է արձակում սիրատարի և յափշտակուած զոյգին:

Ախր, Շակունտալա, ճշմարտութիւնը, որ հաստատուած է երկնաբնակների կողմից. մեծանձն արքայի կամքը բնաւ մաս չունէր այն երկարատև մոռացման և արհամարհոտ մերժման մէջ: Քո ամուսինն ենթար-

կուած էր մի գերբնական ազդեցութեան, որի վախճանը բարբախտաբար լաւ եղաւ: Իսկ դու, Դուշմանտա, տէր եղիւր քո որդուն և պատուիր նրա մօրը. այս մանուկը պտուղն է քո միութեան Շակունտալայի հետ: Տար նրան պալատ և խնամով դաստիարակիր, որպէսզի ապագայում քեզ յաջորդէ: Նա պիտի նուաճէ երկրի բոլոր թագաւորներին և ևս աւելի պիտի պանծացնէ քո ցեղի փառքը:

Այս բոլոր զուշակութիւնները պիտի կատարուէին: Վերագարձին թագաւորն իր որդու զահաժառանգութեան նուիրագործման հանգէսին, ուր տրուեցաւ նրան Բհարատա անունը, ի պատիւ Աստուածների ձօնեց բազմաթիւ զոհեր և բրահմաններին բաշխեց առատ պարգևներ: Այս Բհարատայից է, որ սկիզբն առաւ Բհարատիդների մեծ ցեղը*:

Դրանից յետոյ դեռ երկար տարիներ ապրեց Դուշմանտան իր կնոջ հետ, որի գիւտն ուղղակի հրաշք էր: Այնքան փորձանքներից յետոյ նրանց վերապահուած էր անխառն երջանկութիւն:

*) Այդ ցեղի ներկայացուցիչների սխրագործութիւններն ու փառքն է երգում հնդկաց Մահաբհարատա աշխարհածանօթ զիւցադներգութիւնը, որից վերցուած է եւ սոյն պատմութիւնը:

Վ Ի Դ Ս Ս Ս Ս

էջ	տող	սխալ	ուղիղ
33	15—16	Շակունկունտալան	Շակունտալան
34	9	և	որ
39	5	սպսում էր	սպասում էր

ՅԱՆԿ ԵՒ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկու խօսք	էջ՝ 5.
Նախերգանք—Ինդրայի երկիւղը, Մենակայի յաղթանակն ու Շակունտալայի ծնունդը	» 9.
Գլ. Ա.—Թագաւորի որսը նուիրական անտա- ռում և առաջին տեսակցութիւնը Շակուն- տալայի հետ	» 19.
Գլ. Բ.—Սիրոյ ցաւն ու նրա դեղը	» 30.
Գլ. Գ.—Շակունտալայի հրաժեշտը վանքին և երթը թագաւորի մօտ. ուրացում.	» 42.
Գլ. Դ.—Թագաւորի զղջումն ու խղճահարումը. յաղթանակ դեերի դէմ և երջանիկ հան- դիպում Շակունտալայի հետ	» 51.

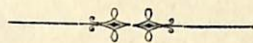

ԹԱՐԳՄԱՆՁԻ ԳՈՐԾԵՐԻՑ

1. ՕՏԱՐ ՓՈԽՆՁԵՐ, Ա. հիւսք—Շիլլերի բալ- լադաներից—Թարգմ. Գերմ.	20 էջ.
2. ՕՏԱՐ ՓՈԽՆՁԵՐ, Բ. հիւսք—Հաֆլզից— Թարգմ. Պարսկ.	25 էջ.
3. ԵՐԵՒ ԳՕՏԻ, Ժուլյովսկուց, Թարգմ. Ռուս.	10 էջ.
4. ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՍԷՐ, Անդրեւսկից—Թարգմ. Գերմ. (սպառած)	5 էջ.
5. ՈՍԿԷ ԽԱՐԱՋԱՆ, Ա. Բանգաբէից, Թարգմ. Յուն. (սպառած)	20 էջ.
6. ԺՈՒԺԿԱԼ ԳԻՆԵՏՆԵՐԸ. Գր. Պետրովից, Թարգմ. Ռուս.	10 էջ.
7. Le parler Arménien d'Akn, (Ակնայ բարբառի ուսումնասիրութիւնը).	4 էջ.

Հրատարակութեան համար պատրաստ են.

1. ԾԱՂԿԱԳՐԵՐ ՈՒ ԶԱՐԴԵՐ—(Գիտական-Գեղարուեստական ժողովածու). մանրանկարչական հարազատ վերարտադրութիւն հայկական հնագոյն ձեռագրերից, ընդարձակ ուսումնասիրութեամբ հայկական կենդանագրերի ծագման ու զարգացման մասին:
2. ՎԵՐԻՆ ԱԳՈՒԼԻՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ԵՒ ՀԱՄԱՌՕՏ ՑՈՒՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ:
3. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՎԵՐԹԵՐԻ ՎՇՏԵՐԸ—Վ. Գեօրգի. Թարգմ. Գեղմաներէնից:
4. ԾԱՂԿԱՓՈԻՆՁ Հաօըզից եւ Սաղիից.
5. ՇԱԿՈՒՆՏԱԼԱ (գրամա)—Կալիդասայի.

3608

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1001668

11

31324

200

